

Toplumsal Cinsiyet ve Zaman Yoksulluğu: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu* **

Çisel EKİZ GÖKMEN***

Öz:¹ Dünya genelinde kadınlar işgücü piyasasına katılsalar bile hane içinde cinsiyete dayalı iş bölümünün bir sonucu olarak eşlerinden daha fazla ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadır. Bu durum, yoksulluğun sadece gelir eksikliği olarak değil “boş zamanın yetersizliği” olarak ele alınması halinde, gelir yoksulluğu yaşamayan kariyer sahibi kadınların bile “zaman yoksulu” olabileceğini göstermektedir. Bu çalışma, hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunda cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın olup olmadığını yoksulluk ve ataerkil yapı ile bağlantılı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla Muğla ili Merkez ilçesinde ikamet eden farklı işgücü piyasası deneyimlerine sahip, farklı gelir, eğitim ve yaş grubundaki 182 evli ve çocuklu çifte anket uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre eğitim, gelir ve yaş düzeyinden bağımsız olarak kadınların ücretli emek sunumları eşlerinden daha az iken -işgücü piyasasına katılsın katılmasın- ücretsiz emek sunumları daha fazladır. Dolayısıyla eşlerine göre hane içinde daha fazla ücretsiz emek sunumunda bulunan çalışan kadınlar için “zaman yoksulluğu” daha görünür hale gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ücretli Emek, Ücretsiz Emek, Hane İçi Zaman Kullanımı, Zaman Yoksulluğu, Muğla.

JEL Sınıflandırması: I30, J22.

Gender and Time Poverty: Paid and Unpaid Labor in Households

Abstract: Even if women participate in the labor market, both in developing and developed countries, they still spend more time for unpaid work than their partners, which is usually dictated as a result

* Bu çalışma, Ocak 25-27 2017’de İtalya’da gerçekleştirilen V. Uluslararası Ekonomi Konferansında (EconWorld2017) sunulan “Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Kullanımında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Evli ve Çocuklu Hanelerde Bir Araştırma” başlıklı bildirinin genişletilerek gözden geçirilmiş versiyonudur.

** Makale Geliş Tarihi: 20.05.2017

*** Yard. Doç.Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

¹ Günlük işlerimin (özellikle çocuk bakım) önemli bir kısmını üzerimden alarak bu çalışmanın hazırlanmasında katkıları olan Hamide Uçar’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

of the sexual division of labor within households. This demonstrates that, if poverty taken to mean not only in terms of income but also “the inadequacy of leisure time”, even women with professional jobs who do not live in income poverty can experience time poverty. This study aims to investigate whether there is a gender-based discrimination in terms of distribution of paid and unpaid work within household, and questions whether the outcome has a relationship both with poverty and patriarchal structures. For this purpose, a questionnaire was conducted to 182 married couples with children that have different income, education levels and labor market experience, in the central district of Muğla, Turkey. According to the results of the research, at every level of education, income and age women spend less time for unpaid work and more time for paid work than their partners, whether participate or not to the labor market. That’s why “time poverty” is becoming more visible for working women who spend more time for unpaid work than their partners.

Keywords: Paid Labor, Unpaid Labor, Intra-Household Time Use, Time Poverty, Muğla.

Jel Codes: I30, J22.

Giriş

Yoksulluk dar anlamda temel gereksinimleri karşılayabilmek için gerekli olan gelirin yetersizliği olarak tanımlanmaktadır. Ancak yoksulluk sadece gelir eksikliğini değil; aynı zamanda kendi kendini yönetme (autonomy), boş zaman (Heyzer, 2006) ve yapabilme eksikliğini (Sen, 1985, 2004) de içeren çok boyutlu bir olgudur. Başka bir deyişle geniş anlamda yoksulluk, yoksulluğun ekonomik ölçümünün yanı sıra boş zaman ve dinlenme gibi maddi olmayan yoksunlukları da içermektedir. Boş zamanın yetersizliği, kadınlar ve özellikle de çocuklu kadınlar için büyük bir problem oluşturmakta ve yaşam kaliteleri bundan olumsuz etkilenmektedir.

Yoksulluk, ücretli emek ile hane içi ücretsiz emeğin bileşiminden doğan “boş zamanın yetersizliği” olarak tanımlanır ve daha geniş kapsamlı olarak ele alınırsa, eşlerine göre hane içinde daha fazla ücretsiz emek sunumunda bulunan kariyer sahibi kadınların da dar anlamda gelir yoksulluğu yaşamamalarına rağmen “zaman yoksulu” oldukları söylenebilir (Şener, 2009:6). Başka bir deyişle gelir yoksulluğunun söz konusu olmadığı durumlarda bile kadın yoksulluğundan söz edilebilmektedir.

Bu çalışma, evli kadınların hane içine gizlenen zaman yoksulluğunu ortaya çıkarmak ve böylelikle yaşamış oldukları yoksulluğun ve yoksunluğun gerçek boyutunu tespit etmek için ücretli ve ücretsiz emeğin hane içerisinde nasıl dağıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla Muğla ili Merkez ilçesinde

(Menteşe) ikamet eden 182 evli ve çocuklu çifte, çalışma için özel olarak oluşturulan anket uygulanmıştır.

Çalışmada öncelikle Dünyada ve Türkiye’de kadınların yaşamış oldukları zaman yoksulluğunu belirlemek üzere kadınların ücretli emek sunumları ile ücretli ve ücretsiz emeğin hane içindeki dağılımı incelenmiştir. Ardından Türkiye’de hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunda cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın olup olmadığını incelemek üzere gerçekleştirilen alan araştırması bulguları yoksulluk ve ataerkil yapı ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Son olarak genel bir değerlendirme yapılarak politika önerilerine yer verilmiştir.

Dünyada Kadınların Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Kadınların Ücretli Emek Sunumu

Son yıllarda kadınların işgücü piyasasındaki rolünde belirgin değişiklikler yaşanmasına rağmen, kadınların işgücüne katılım oranları, başka bir deyişle ücretli emek sunumları, her dönemde ve her toplumda erkeklerin işgücüne katılım oranlarından çok daha düşük düzeyde seyretmiştir. 2015 yılı itibariyle dünya genelinde 15 yaş ve üzeri kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 49,5 erkeklerin ise yüzde 76,1’dir (World Bank, 2015). Formel işgücü piyasasındaki söz konusu cinsiyet eşitsizlikleri, temelde kadınların hane içi bakım hizmetlerinden sorumlu kılınmasından kaynaklanmaktadır (Ecevit, 2015).

Kadınların işgücüne katılım oranları, hane içi bakım sorumluluklarının arttığı evlenme ve çocuk sahibi olma dönemlerinde azalmaktadır (Buğra, 2012; Memiş vd., 2012; Paull, 2006). Örneğin Avrupa Birliği’nde, kadınların yüzde 25’i, işgücü piyasasına katılmamalarının nedeni olarak bakım ve diğer ev içi sorumluluklarını göstermektedir. Erkeklerde söz konusu bu oran sadece yüzde üçtür (UN Women, 2015).

Çocuk sahibi çalışan kadınların ev ve iş sorumluluklarını eşanlı yürütmek istemesi veya zorunda kalmaları ise, ücretli işe ayırdıkları saatlerini sınırlandırmaktadır. Dünyada kadınlar, bir günde piyasa faaliyetlerine erkeklerden 1 ila 4 saat daha az vakit ayırmakta; başka bir deyişle daha az ücretli emek sunumunda bulunmaktadır (UN Women, 2015). Bu durum kadınların işlerine ailelerine kıyasla daha az bağlı oldukları şeklindeki ayrımcı önyargıyı güçlendirerek, işverenler tarafından daha düşük ücret vermek için kullanılan tezlerden birini oluşturmaktadır (Joekes, 1998:19). Böylece kadınların hane içindeki sorumlulukları kariyerlerini olumsuz etkilemekte ve daha düşük ücretle çalışmalarına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle hane içindeki eşitsizlik, piyasada var olan eşitsizlikleri beslemektedir. Bu olguya “ev işi dezavantajı” denilmekte (Hersh ve Stratton, 1997; Aktaran Öneş vd., 2015:127) ve kadınlar söz konusu dezavantaj dolayısıyla erkeklere göre daha düşük bireysel gelir ve daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip olmaktadır.

Bunun haricinde dünya genelinde işgücü piyasasına dâhil olan kadınların nominal ücretleri erkeklerden daha azdır. Çoğu ülkedeki kadınlar, erkeklerin ücretlerinin ortalama yüzde 60-75'ini kazanmaktadır. (UN Women, 2015). Evlenmemiş kadınlar, erkeklere göre ücret açısından pek fazla ayrımcılığa maruz kalmazken, evli kadınlar için ücret ayrımcılığı oldukça belirgindir. Bu durum büyük oranda hane içinde cinsiyete dayalı iş bölümünden² kaynaklanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde kadınların ücretli işgücüne katılım oranları görece daha yüksek iken, ataerkil yapının baskın olduğu gelişmekte olan ülkelerde kadınlar toplumsal rolleri gereği evlerini idare etme ve ailenin bakım sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldıkları için çalışmalarına izin verilmemekte ve dolayısıyla ücretli işgücü piyasasına gir(e)memektedirler (Sallan Gül, 2005:27). Hane içinde gerçekleştirilen söz konusu işlerde, boş zaman ve sevgi paylaşımının iç içe geçmişliği ise, harcanan emek miktarını gizlemekte bu nedenle kadınların hane içinde harcadıkları duygusal, fiziksel ve zihinsel emek görünmez hale gelirken karşılığında herhangi bir ücret ödenmemektedir (Acar Savran ve Tura Demiryontan, 2008:11). Kadınlar piyasada çalışmalarına izin verilse bile, ya ücretsiz aile işçisi olarak üretime katılmakta ya da ev eksenli işlerde çalışabilmektedirler (Sallan Gül, 2005)³. Sahra Altı Afrika için yapılan çalışmada mutlak yoksulluk sınırının altında yaşayanların yüzde 80'inin kadınlardan oluştuğu ve işgücü piyasasına katılan kadınların çalışmalarının yüzde 66'sının ücretsiz aile işçiliği şeklinde gerçekleştiği tespit edilmiştir (Jato, 2004).

Kadınların Hane İçi Ücretsiz Emek Sunumu

Hanehalkı davranışlarını inceleyen üniter modeller, hanehalkını tek bir karar alma mekanizması ile yönetilen kurumlar olarak ele almakta ve hane üyelerinin üyeler arasında maksimum olası refaha ulaşmak için zamanlarını ve diğer kaynaklarını en iyi şekilde kombine edebilme hususunda hemfikir oldukları varsayımına dayanmaktadır (Becker, 1991; Alderman vd., 1995). Ancak son yıllarda gerek gelişmiş, gerek gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalar gelir, servet ve harcama gibi kaynakların hane içinde eşit bir şekilde dağılmadığını⁴ ve harcamaların hane içerisindeki dağılımına ilişkin farklı hane üyelerinin farklı tercihlere sahip

² Cinsiyete dayalı iş bölümü, belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesi olarak tanımlanabilir (Connell, 1998: 141). Cinsiyetçi iş bölümü belirli işlerin erkeklere; belirli işlerin ise kadınlara uygun olduğu varsayımına dayanmaktadır.

³ Ücretsiz veya karşılıksız emek, çocuk ve ihtiyaç sahibi hane üyelerinin bakımından, temizlik, alışveriş, ev işleri, gönüllü işler ve toplumun diğer üyelerine yardıma kadar çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır (Memiş vd., 2012:159). Bu haliyle ücretsiz emek, hanehalkına ait bir işletmede (tarla, işyeri vb.) gerçekleştirilen emek sunumunu ifade eden ücretsiz aile işçiliğinden daha geniş bir kavramdır.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Haddad ve Kanbur, 1990; Findlay ve Wrigh,1996; Ekiz Gökmen ve Gökova, 2016.

olduklarını ortaya koymaktadır⁵. Kaynakların hane içerisindeki eşitsiz paylaşımı ise, aynı hanedeki erkeklerin ve kadınların yoksulluk deneyimlerinin birbirinden farklı olmasına neden olabilmektedir.

Bireylerin sahip oldukları bir diğer önemli kıt kaynak ise zamandır. Hane içi zaman dağılımına ilişkin çalışmalar, erkeklerin zamanlarının büyük bir kısmını piyasa için ücretli işlerde kullandıklarını, kadınların ise ücretsiz işlerde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Zamanın hanehalkı üyeleri arasında eşit bir şekilde dağılmaması da üniter modelin reddi anlamına gelmektedir. Rasyonel seçim kuramı kadınların ücretsiz emekte, erkeklerin ise ücretli emekte uzmanlaşmasını cinslerin karşılaştırmalı üstünlükleriyle açıklamaktadır (Becker, 1991). Buna göre emeğin hane içerisindeki çeşitli faaliyetlere dağılımı hane üyelerinin göreceli olarak daha etkin oldukları faaliyetler dolayısıyla belirlenmektedir. Ücretli ve ücretsiz emeğin hane içerisindeki dağılımında yaşanan söz konusu eşitsizlikler ise bireylerin refahı üzerinde önemli etkilerde bulunmakta (Kızılcırmak ve Memiş, 2009) ve kadınlar açısından ekonomik yoksulluğun yanında zaman yoksulluğuna da neden olmaktadır (Antonopoulos ve Memiş, 2010).

Üniter modellere alternatif olarak geliştirilen kolektif modellerin pazarlık gücü yaklaşımına göre, bireylerin hane gelirine yapmış oldukları katkının başka bir deyişle gelirlerinin artması onlara hane içi kararlarda daha fazla pazarlık gücü vermekte ve hanehalkı kaynaklarının nasıl paylaşılacağını etkileme güçlerini arttırmaktadır (Kakwani ve Son, 2006). Kadınların hane gelirine olan katkıları ise, ücretli istihdam olanaklarının az olmasından ve işgücü piyasasında ücretler açısından yaşamış oldukları toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı erkeklere göre daha azdır (Selim ve İlkaracan, 2002) ve genellikle evde yaptıkları ücretsiz işler yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak kadınların yaptıkları ücretsiz ev işleri, hanehalkı refahı açısından kritik bir önem taşımamasına rağmen, ne yazık ki ücretli çalışma kadar takdir edilmemektedir. Bu durum kadınların hane içi pazarlık güçlerinin erkeklere göre daha az olmasına neden olmaktadır.

Dünya genelinde kadınların piyasa için ücretli emekte harcadıkları zaman artmasına rağmen hala hane içi ücretsiz emeğin büyük kısmı kadınlar tarafından sağlanmaktadır (Öneş vd., 2015:127). Kadınlar, bir günde ev işlerine erkeklerden 1 ila 3 saat, bakım faaliyetlerine (çocuk, yaşlı ve hasta) ise 2 ila 10 kat daha fazla vakit ayırmaktadırlar (UN Women, 2015). Bazı gelişmekte olan ülkeler ile OECD ülkeleri için yapılan bir araştırmada, kadın ve erkeklerin bir günde ev işleri ve bakım

⁵ Üniter hanehalkı modeli, gelişmiş ülkelerden Kanada (Browning ve Chiappori, 1998; Phipps ve Burton, 1998), İngiltere (Lundberg vd., 1997), Fransa (Bourguignon vd., 1993) ve Avustralya için (Lancaster ve Ray, 2002) gelişmekte olan ülkelere Brezilya (Thomas, 1990, 1992), Côte d'Ivoire (Hoddinott ve Haddad, 1991), Tayvan (Thomas ve Chen, 1994), Meksika (Attanasio ve Lechene, 2002) ve Türkiye için (Ekiz Gökmen ve Gökövalı, 2016) sınanmıştır. Söz konusu çalışmalarda harcamaların hane içerisindeki dağılımına ilişkin farklı hane üyelerinin farklı tercihlere sahip oldukları tespit edilerek üniter modelin varsayımları reddedilmiştir.

faaliyetlerinin toplamından oluşan, ücretsiz emek sunumlarındaki farkın 2 ila 5 saat arasında değiştiği tespit edilmiştir (Antonopoulos, 2008: 9).

Kadınlar, işgücü piyasasına katılsalar bile, ücretsiz emek kullanımı için eşlerinden daha fazla zaman harcamaktadırlar. Ücret karşılığı çalışan kadınların ayrıca hane içinde çocukları, kocaları ve yakınları için harcadıkları karşılıksız emek başka bir deyişle çalışan kadınların üzerindeki ücretsiz emek yükü literatürde “*çifte mesai*” olarak adlandırılmıştır (Acar Savran ve Tura Demiryontan, 2008: 11). İsveç, ABD, Almanya, İngiltere ve İtalya için yapılan bir çalışma, tam zamanlı çalışan kadın işçilerin ev işlerine partnerlerinden 1,7 ila 3,6 kat arasında daha fazla zaman harcadıklarını ortaya koymuştur. Bu durum söz konusu gelişmiş ülkelerde geniş anlamda kadın yoksulluğunun, diğer bir ifadeyle kadınlar için zaman yoksulluğunun geçerli olduğunu göstermektedir (Goldberg, 2010: 279). Yine Kimoto ve Hagiwara'nın (2010) 1995-2001 yılları arasında Japonya için yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre de dar anlamda kadın yoksulluğunun geçerli olmadığı Japonya'da boş zamanının yetersizliği gibi maddi olmayan yoksunluklar da dâhil edildiğinde, kadın yoksulluğunun görünür hale geldiği tespit edilmiştir.

Türkiye’de Kadınların Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Kadınların Ücretli Emek Sunumu

Mevcut Durum

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de kadınların işgücüne katılım oranı erkeklerden daha düşüktür. TÜİK verilerine göre 2013 yılında, 15 yaş ve üstü kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 30,8 iken, erkeklerin yüzde 71,5’tir (TÜİK, 2015a)⁶. Kadınların ücretli emek sunumunda yaşadıkları cinsiyet eşitsizlikleri temelde eğitim düzeylerinin düşüklüğü yanında “kadının yerinin evi, görevinin de annelik olduğuna” ilişkin ataerkil düşünce yapısından (Sallan Gül, 2005: 29) ve bunun sonucu kendilerine atfedilen hane içi sorumluluklardan kaynaklanmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006; Kiren Gürler ve Üçdoğruk, 2007). Ataerkil yapının güçlü olduğu Türkiye’de erkekler kadınların çalışmasına, gerek kadınların erkeklerle aynı ortamda çalışmasının cinsel taciz veya zinaya yol açabileceği endişesiyle, gerek kadınların kendilerine ait gelirinin olmasının hane içindeki otoritelerini sarsacağı düşüncesiyle genellikle izin vermemektedirler. Kadınların ücretli bir işte çalışması ise ancak kocanın evi geçindirme görevini yerine getiremediği zorunlu durumlarda (hastalık, engellilik gibi), sadece kadınlardan oluşan bir iş ortamında ya da evde çalışma şeklinde kabul görmektedir (Toksöz, 2012: 111-113). Ataerkil düşünce

⁶ Kadınların işgücüne katılım oranı kırdan (yüzde 37,5) kentten (yüzde 24,8) daha yüksektir. Erkeklerde ise kır ve kentte işgücüne katılım oranı açısından kadınlarda olduğu kadar belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır (sırasıyla yüzde 73,3 ve yüzde 71) (TÜİK, 2015a)

yapısı sonucu, işgücü piyasasından dışlanan kadınlar günün büyük bir bölümünü çocuk bakımı ve ev işleriyle geçirmektedirler.

Türkiye’de son yıllarda korunmaya muhtaç çocuklarının bakımı için biyolojik ya da üvey ebeveynlere nakit desteği ve engellilere yapılan transferler şeklinde refah rejiminde meydana gelen değişimler, aileyi bakımın temel birimi olarak varsayarak, kadınların bakımdan sorumlu konumlarını güçlendirmiş ve böylelikle ataerkil yapının gücünü korumasını desteklemiştir (Toksöz, 2012: 104). Yeni bakım rejiminin ailenin kadın üyelerini bakımdan sorumlu bir konuma getirmesi ve çocuk bakımı/erken çocuk gelişimi hizmetlerinin genel yetersizliği nedeniyle Türkiye’de 2016 yılı itibariyle 0-5 yaş arası çocukların gündüz bakımının yüzde 86’sı anneleri tarafından gerçekleştirilmektedir⁷ (TÜİK, 2017). Hane içi ücretsiz emeğin önemli bir kısmını oluşturan çocuk bakımının genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilmesi ise kadınların ücretli emek sunumunun önünde engel teşkil etmekte (Buğra, 2012: 62-63), evlilik ve çocuk sahibi olma dolayısıyla kadınların istihdam oranı 25 yaşından itibaren düşmeye başlamaktadır (EUROFOND, 2008).

2014-2015 yılları arasında gerçekleştirilen TÜİK Zaman Kullanım Araştırması (ZKA) sonuçlarına göre, işgücü piyasasına katılan kadınlar erkeklerden yaklaşık 2 saat daha az ücretli emek sunumunda bulunmaktadırlar (TÜİK, 2015b)⁸. Bu durum kadınların ev ve iş sorumluluklarını eşanlı yürütmek istemeleri nedeniyle işgücü piyasasında genellikle yarı-zamanlı işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Bu ise erkeklere göre daha düşük gelire ve dolayısıyla daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip olmalarına neden olmaktadır.

İlgili Literatür

Türkiye’de kadınların ücretli emek sunumlarını inceleyen çalışmalar genellikle kadınların işgücü piyasasına katılımlarına engel olan faktörlere, ücret ve kazançlarda yaşanan cinsiyet eşitsizliğine, kadınların işsiz kalma riskine ve işgücü piyasasına katılım ile yoksulluk ve ataerkil yapı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Ataerkil yapının farklı şekillerde ortaya çıktığı Mardin ve Muğla’da toplam 408 evli kadınla yapılan yarı-derinlemesine görüşme sonucunda, her iki ilde de kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri (çocuk/engelli/yaşlı bakımı ve ev içi sorumluluklar) ile ataerkil düşünce yapısı (eş ve ailelerinin izin vermemesi) kadınların işgücüne katılmalarına engel olan en önemli faktörler olarak tespit edilmiştir (Ekiz Gökmen, 2016a).

⁷ Gündüz bakım işini, anneden sonra yüzde 7,4 ile en fazla anneanne veya babaanne üstlenirken bakımın, kreşte veya anaokulunda sağlanma oranı yüzde 2,8; bakıcı tarafından yerine getirilme oranı ise yüzde 1,5’tir (TÜİK, 2017).

⁸ Genel itibariyle eğitim düzeyi arttıkça kadın ve erkeklerin ücretli emek sunumları artmaktadır. Erkekler arasında en uzun süre ücretli emek sunumunda bulunanlar lise (mesleki lise) mezunu olanlar iken (yaklaşık ortalama 5 saat), kadınlar arasında ise yükseköğretim, lisans, lisansüstü mezunu olanlardır (yaklaşık ortalama 3 saat) (TÜİK, 2015c).

İşgücü piyasasına katılan kadınların ücret ve kazançlarda yaşadıkları eşitsizliği inceleyen Palaz (2002) ile Selim ve İlkkaracan (2002) çalışmalarında imalat sektöründe çalışan kadınların erkeklerden daha düşük ücret aldıklarını ve ücretlerde yaşanan söz konusu farklılığının cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Kiren Gürlü ve Üçdoğru (2007) 2002 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların ortalama kazancının erkeklerin ortalama kazancının neredeyse yarısı kadar olduğunu ve bu ücret farklılıklarının sadece yüzde 10'unun beşeri sermaye farklılığından, geri kalanının ise işgücü piyasasındaki cinsiyet ayrımcılığından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Dayıoğlu ve Başlevent (2012) ise 2008 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında benzer şekilde kadınların ortalama yıllık kazancının, erkeklerin ortalama kazancının yaklaşık yüzde 55'i olduğunu ve bu farkın işgücü piyasasındaki ayrımcılıktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Taşçı ve Darıcı (2009), 2006 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerini kullandıkları çalışmalarında kadınların işsiz kalma olasılığının erkeklere oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre eğitim düzeyindeki artış erkekler için işsiz kalma olasılığını azaltırken, kadınlarda durum tam tersidir. Ayrıca hem erkekler, hem de kadınlar için yaş ile işsiz kalma olasılığı arasında önce artan, belli bir yaştan sonra ise azalan bir ilişki (ters U ilişkisi) bulunmuştur. Bununla birlikte, hane reisi olmanın ve evli olmanın işsiz kalma olasılığını azalttığını ifade etmişlerdir.

Türkiye'de kadınların ücretli işgücü piyasasına katılımlarını niteliksel yöntemler kullanarak inceleyen çalışmalar ise, genel itibarıyla kadınların işgücü piyasasına katılımlarını engelleyen faktörler, ataerkil yapı ve işgücü piyasasına katılım şekilleri gibi konulara odaklanmaktadır. Sallan Gül'ün (2005) 2001 ve 2002 yılları arasında Ankara'da yoksulluk yardımı alan 54 kadın ile görüştüğü çalışmasının sonuçlarına göre, görüşülen kadınların büyük bir çoğunluğu gerek eş ve ailelerinin çalışmalarına izin vermemesi, gerek okul çağında küçük çocuklarının olması dolayısıyla ücretli işgücü piyasasında yer almamaktadırlar. Benzer şekilde Bora (2007), araştırmasında yoksul kadınların çok düşük bir oranının ücretli işlerde çalıştığını, bunun temel nedeninin ise küçük yaşta çocuklar ile ailenin hasta bireylerinin bakımı olduğunu saptamıştır. Cihan'ın (2004) Diyarbakır'da yaptığı çalışmasının sonuçlarına göre, Diyarbakır kent merkezinden taşraya doğru gidildikçe erkek egemen ve yaşlı baskın kültürün varlığını daha çok hissettirmesi ve geleneksel değerlerin daha yavaş değişime uğraması sonucu eğitim ve istihdam hakkını kullanmada yaşanan cinsiyet eşitsizlikleri kadınlar aleyhine daha da derinleşmektedir. Dolayısıyla ataerkil yapı, kadınların eğitim hayatına ve işgücü piyasasına katılımlarının önünde engel oluşturarak, kadınların aynı hanede yaşayan erkeklere göre yoksulluğu daha derin yaşamalarına neden olmaktadır.

Türkiye'de yoksulluğu ücretli emek ile hane içi ücretsiz emeğin bileşiminden doğan "boş zamanın yetersizliği" olarak tanımlayan ve zaman yoksunluğunu da içerecek şekilde daha geniş kapsamlı olarak ele alan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın gelinen bu aşamasında Türkiye'de hane içi ücretli ve

ücretsiz emek kullanımına ilişkin mevcut veriler ve bu alandaki kısıtlı çalışmaların bulgularına yer verilecektir.

Kadınların Hane İçi Ücretsiz Emek Sunumu

Mevcut Durum

Türkiye’de cinsiyete dayalı iş bölümü algılamasının bir sonucu olarak kadınlar genellikle “kadına uygun” görülen tarım ve hayvancılık gibi düşük statülü nitelik gerektirmeyen ücretsiz işlerde yoğunlaşmışlardır. 2010 yılı itibarıyla işgücü piyasasına dâhil olan kadınların yaklaşık olarak yarısı (yüzde 50,8) tarım ve hayvancılık sektöründe istihdam edilmektedirler. Türkiye işgücü piyasasında kadınlar arasında ücret dışı çalışma oranı oldukça yüksektir. 2010 yılı itibarıyla kadınların yüzde 35,2’si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar (Karabıyık, 2012: 243-245). Kadınların ücretsiz aile işçisi olarak karşılıksız emek sunumunda bulunmaları ise yoksullaşmalarına neden olmaktadır (Ecevit, 2003a; Hattatoğlu, 2007; Ünlütürk Ulutaş, 2009).

Türkiye’de hane içi ücretli ve ücretsiz emeğin kullanımına ilişkin veriler TÜİK Zaman Kullanım Anketine dayanmaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 1, 2014-2015 yıllarında gerçekleştirilen Türkiye Zaman Kullanım Araştırması (ZKA) sonuçlarına istinaden Türkiye’de 15 yaş ve üzeri bireylerin ücretli ve ücretsiz emek sunumunda geçirmiş oldukları kişi başına ortalama süreyi (saat cinsinden) cinsiyet ve çalışma durumuna göre ortaya koymaktadır. Tablodan da görülebileceği üzere ücretli ve ücretsiz emeğin hane içerisinde kadın ve erkekler arasındaki dağılımında eşitsizlikler mevcuttur. 15 yaş ve üstü erkeklerin emek sunumu daha ziyade ücretli (04:24), kadınların ise ücretsiz (04:35) olarak gerçekleşmektedir. Kadınlar, bir günde hanehalkı ve aile bakımının toplamından oluşan ücretsiz işlere erkeklerden yaklaşık 3,5 saat daha çok zaman harcamaktadırlar. Bu bulgu uluslararası literatür sonuçlarını desteklemektedir.

Çalışmayan kadınlar günde yaklaşık 5 saat ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadırlar. Bu süre çalışan kadınların ücretli emek sunumundan (04:32) fazladır. Çalışan kadınlar ev içi işlere ve hane üyelerinin bakımına (03:31), çalışan erkeklerden (00:46) günde yaklaşık 3 saat daha fazla zaman ayırmaktadır. Başka bir deyişle, toplumda yaygın olan ataerkil yapı, işgücü piyasasına katılsalar bile kadınların hane içi ücretsiz emek yükünün önemli bir kısmını üstlenmeye devam etmelerinin açıklayıcısı olmaktadır (Acar Savran, 2002). İşgücü piyasasına katılan kadınların üzerindeki ücretli (04:32) ve ücretsiz emek yükü (03:31), diğer bir ifadeyle çalışan kadınların çifte mesai toplamı dikkate alındığında (yaklaşık 8 saat) zaman yoksulluğunun en yüksek olduğu grubun çalışan kadınlar olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın konusunu doğrudan ilgilendirmediği için tabloda detaylandırılmayan diğer zaman faaliyetleri; ücretli ve ücretsiz emek için harcanan zaman dışında kalan, uyku, televizyon izleme, radyo ve müzik dinleme, yemek yeme, kişisel bakım, eğitim, gönüllü işler, toplantılar, eğlence, spor, hobiler, oyunlar,

ulaşım ve belirlenmemiş zaman kullanımını içermektedir. Diğer zaman faaliyetleri içerisinde en uzun süre sırasıyla uykuda, yemek ve diğer kişisel bakım faaliyetlerinde ve TV izleyerek geçmektedir. Söz konusu faaliyetlerde geçen süre açısından cinsiyetler açısından önemli bir farklılık bulunmamaktadır⁹.

Tablo 1: Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumunda Geçen Kişi Başına Ortalama Süre: Cinsiyet ve Çalışma Durumuna Göre, 2014-2015, 15+Yaş, Saat

Faaliyet adı	Toplam		Çalışan ⁽²⁾		Çalışmayan ⁽³⁾	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
<i>Ücretli Emek</i>						
İstihdam ⁽¹⁾	04:24	01:16	06:25	04:32	00:22	00:04
<i>Ücretsiz Emek</i>						
Hanehalkı ve aile bakımı	00:53	04:35	00:46	03:31	01:07	04:59
<i>Diğer Zaman</i>	18:43	18:09	16:49	15:57	22:31	18:57
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Kaynak: TÜİK, (2015b), Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015.

(1) İşte geçirilen zamana ek olarak iş arama gibi istihdama ilişkin diğer faaliyetleri de içermektedir. Bu doğrultuda çalışmayan kişilerin iş arama ile ilgili yaptıkları faaliyetler de burada kapsamaktadır.

(2) Son hafta içinde aynı veya nakdi bir gelir elde etmek amacıyla ücretli ya da ücretsiz olarak bir saat bile olsa çalışan, gelir getirici bir işle bağlantısı olan fertler veya son hafta içinde çalışmamış olmakla birlikte, geçici olarak çalışmadığı bir işi, başında bulunmadığı bir işyeri olan fertler *çalışan* olarak alınmıştır.

(3) Son hafta içinde aynı veya nakdi bir gelir elde etmek amacıyla ücretli ya da ücretsiz olarak bir saat bile olsa çalışmayan gelir getirici bir işle bağlantısı olmayan fertler veya son hafta içinde çalışmamış olmakla birlikte, geçici olarak çalışmadığı bir işi, başında bulunmadığı bir işyeri olmayan fertler *çalışmayan* olarak alınmıştır.

Tablo 2, 2014-2015 yıllarında Türkiye’de 10 yaş ve üzeri bireylerin ücretli ve ücretsiz emek sunumunda geçirmiş oldukları kişi başına ortalama süreyi cinsiyet ve eğitim düzeylerine göre göstermektedir. Tabloya göre, en fazla ücretsiz emek sunumunda bulunanlar ilkökul mezunu olan kadınlar (04:41), en az ücretsiz emek sunumunda bulunanlar ise lise üstü (yüksekökol, lisans ve lisansüstü) eğitim düzeyine sahip olan kadınlardır (03:36). Kadınların ücretli emek sunumları eğitim düzeyleri arttıkça sürekli olarak artan bir seyir izlemektedir. Ancak yine de her eğitim düzeyinde kadınların ücretli emek sunumları erkeklerden daha düşük iken; ücretsiz emek sunumları daha yüksektir.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız TÜİK Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015.

Tablo 2: Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumunda Geçen Kişi Başına Ortalama Süre: Cinsiyete ve Eğitim Düzeylerine Göre, 2014-2015, 10+Yaş, Saat

Faaliyet adı	Bir okul bitirmede		İlkokul		İlköğretim/ Ortaokul/ Mesleki Ortaokul		Lise/Mesleki Lise		Yüksekokul/ Lisans/ Lisansüstü	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ücretli Emek										
İstihdam	01:35	00:23	03:40	00:55	03:53	01:06	05:02	01:42	04:56	03:01
Ücretsiz Emek										
Hanehalkı ve aile bakımı	00:59	04:20	00:51	04:41	00:42	03:47	00:50	04:21	01:02	03:36
Diğer Zaman	21:26	19:17	19:29	18:14	19:25	19:07	18:08	17:57	18:02	17:23
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Kaynak: TÜİK, (2015c), Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015.

Tablo 3 ise 2014-2015 yıllarında Türkiye’de 10 yaş ve üzeri bireylerin ücretli ve ücretsiz emek sunumunda geçirmiş oldukları kişi başına ortalama süreyi hanehalkının aylık gelir grubuna göre ortaya koymaktadır. Tablodan görülebileceği üzere, hanehalkının aylık gelir düzeyi arttıkça ücretsiz emek sunumunda geçen kişi başı ortalama süre giderek azalırken, ücretli emek sunumunda geçen kişi başına ortalama süre ise giderek artmaktadır. Başka bir şekilde ifade edilecek olunursa, ücretli emek sunumunda geçen süre arttıkça hanehalklarının gelir düzeyi artmaktadır. Bu durum ekonomik kalkınma ve yoksullukla mücadelede (ücretli emek sunumları görece düşük olan) kadınların işgücü piyasasına katılarak bireysel gelir elde etmeye başlamasının önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumunda Geçen Kişi Başına Ortalama Süre: Hanehalkının Aylık Gelir Grubuna Göre, 2014-2015, 10 + Yaş, Saat

Faaliyet adı	Gelir Grubu (TL)					
	Toplam	0-1.080	1.081-1.550	1.551-2.170	2.171-3.180	3.181+
<i>Ücretli Emek</i>						
İstihdam	02:33	01:41	02:16	02:41	03:00	03:27
<i>Ücretsiz Emek</i>						
Hanehalkı ve aile bakımı	02:35	02:55	02:46	02:31	02:22	02:14
<i>Diğer Zaman</i>	18:52	19:24	18:58	18:48	18:38	18:19
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Kaynak: TÜİK (2015d), Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015.

İlgili Literatür

Türkiye’de yoksulluğu geniş kapsamlı olarak ele alan ve yoksulluğun zaman kullanımını açısından etkilerini inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır. Mevcut çalışmalarda hane içi ücretsiz zaman kullanımını konusuna genel itibariyle yoksullukla başa çıkma stratejilerinden biri olan yoksulluk yardımları dolayısıyla üstü kapalı olarak değinilmiştir.

Yoksulluk yardımlarını niteliksel yöntemler kullanarak inceleyen çalışmaların sonuçlarına göre, yoksulluk yardımı için yardım kurumlarına başvuruda bulunanlar genellikle yoksulluğu daha derinden yaşayan, toplumsal rolü gereği evi idare etmek ve çocuklarının bakımını sağlamak durumunda olan kadınlar olmaktadır (Sallan Gül 2005; Bora, 2007). Örneğin Sallan Gül’ün (2005) 2001 ve 2002 yılları arasında Ankara’da yoksulluk yardımı alan 54 kadın ile görüştüğü çalışmasına göre evi idare etme sorumluluğu olan yoksul kadınlar hane geçimini, yakınlarından, komşularından ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu’ndan gelen yardımlarla sağlamaktadırlar. Böylece yoksulluk yanında yardımlar da kadınlaşmaktadır. Benzer şekilde Balay (2003), Ankara’ya göçle gelen farklı yaş gruplarındaki evli 50 kadınla derinlemesine görüşme yaptığı çalışmasında, kadınların ailenin sürdürülebilirlik sorumluluğunu üstlendikleri için daha yoksul olduklarını ifade etmiştir. Yine Bora’nın (2007) yapmış olduğu yoksulluk araştırmasının sonuçlarına göre, erkekler sosyal yardımlardan yararlanmayı kendi başarısızlıklarının bir itirafı olarak görmekte ve bu işi genelde kadınlara yüklemeye eğiliminde olmaktadır. Bu nedenle hem yardım başvurularının yapılması, hem de ücretsiz yiyecek kuyruklarına girme işi, kadınlar tarafından üstlenilmiştir. Kardam ve Alyanak da (2002), Ankara’da yoksul kadınlar ile yaptıkları bir çalışmada, kadınların yoksullukla baş etmek için pazardan artık

sebze ve meyveleri toplamak, bazı gıda ürünlerini evde üretmek, yiyecek, yakacak ve eğitim yardımı veren kurumlara başvurmak gibi karşılıksız emeğe dayanan stratejilere başvurduklarını belirlemişlerdir. Söz konusu alan araştırmalarının sonuçlarından da görüleceği üzere yoksulluğu daha derinden yaşayan kadınlar, yoksullukla baş etmede de önemli bir aktör haline gelmektedirler. Bilgi edinme, ulaşım ve sıra bekleme gibi ciddi emek gerektiren aynı ve nakdi yoksulluk yardımından yararlanma işinin kadınlara yüklenmesi ise kadınların üzerindeki ücretsiz emek yükünü daha da arttırmaktadır.

Türkiye’de TÜİK Zaman Kullanım Araştırması sonuçlarını kullanarak hane içi ücretli ve ücretsiz emek dağılımını inceleyen iki çalışma bulunmaktadır. Bunlar aynı araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilen Türkiye’de zaman kullanımı çalışmalarının öncüsü niteliğindedir. Bunlardan ilki 2012 yılında Memiş ve diğerleri tarafından TÜİK Zaman Kullanım Araştırması 2006 verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Memiş ve diğerleri (2012) söz konusu çalışmada Türkiye’de kadın ve erkeklerin ücretli ve ücretsiz emeğe ayırdıkları zamanda önemli bir cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu ve hangi hanehalkı türüne (bekâr, tek ve çift çalışanı olan evli aileler, çocuklu ve çocuksuzlar) mensup olurlarsa olsunlar söz konusu eşitsizliğin değişmediğini saptamışlardır. Çalışmada ayrıca işgücü piyasasına katılan bireyler arasında (i) bekâr (ii) çocuksuz ve evli (iii) çocuklu ve evli olmak üzere 3 yaşam evresinde ücretli ve ücretsiz emeğin dağılımını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda bekârlık evresinden çocuksuz ve evli evresine, çocuksuz ve evli evresinden ise çocuklu ve evli evresine geçişlerde kadınların ücretsiz emek sunumlarının arttığını tespit etmişlerdir. Kadınların “ev kadınlaştırılması” olarak adlandırdıkları bu durumun, özellikle evlilikten ebeveynliğe geçişte daha belirgin olduğunu ifade etmişlerdir.

Öneş ve diğerlerinin 2015 yılında gerçekleştirmiş oldukları araştırmada ise bir öncekinden farklı olarak Türkiye’de yoksul ve yoksul olmayan hanelerde kadın ve erkeğin ücretli ve ücretsiz emek kullanımları incelenmiş böylelikle yoksulluğun hane içi iş bölümü üzerine etkileri analiz edilmiştir. TÜİK Zaman Kullanım Araştırması 2006 verilerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, kadın ve erkekler arasında yoksulluk durumu ile ücretli ücretsiz emeğe harcanan zaman açısından farklılıklar mevcuttur. Yoksul hanelerde piyasadan sağlanamayan mal ve hizmetlerin evde yapılan işler ve bakımla ikame edilmesi dolayısıyla artan ücretsiz iş yükü, orantısız şekilde kadınlara yüklenmekte ve yoksul kadınlar ister kentte ister kırdaki yaşasın daha fazla ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadırlar. Başka bir deyişle, yoksulluk kadın ve erkek arasında ücretsiz emek paylaşımındaki mevcut eşitsizliği daha da derinleştirmekte ve kadınlar için toplamda (ücretli+ücretsiz iş yükü) daha fazla iş yükü anlamına gelmektedir. Yoksulluk durumu ile ücretli emeğe harcanan zaman incelendiğinde çalışan çiftlerde yoksulluğun kentli kadınların ücretli emek payını düşürdüğü, kırdaki ise kadınların ücretli emek payını arttırdığı tespit edilmiştir.

Alan Araştırması ve Bulguları

Araştırmanın Kapsamı, Örneklem Seçimi ve Veri Toplama Süreci

Hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunda cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın olup olmadığını incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın kapsamı, Muğla ili Menteşe ilçesinde ikamet eden farklı gelir, eğitim düzeyi ve işgücü piyasası deneyimlerine sahip evli ve çocuklu çiftlerdir. Alan araştırması kapsamında söz konusu ilin seçilmesinin nedeni, ücretli emek sunumuyla doğrudan ilişkili olan işgücüne katılım oranının Muğla'da (yüzde 55), Türkiye ortalamasına (yüzde 51) yakın olması (TÜİK, 2013: 54) ve böylece Türkiye'de hane içi ücretli ve ücretsiz emeğin dağılımını ortaya koyabilmeyi mümkün kılmasıdır.

Araştırma kapsamında 182 evli ve çocuklu çifte bu çalışma için özel olarak geliştirilen anket uygulanmıştır¹⁰. Katılımcılar tabakalı örneklem tekniği kullanılarak Menteşe ilçesindeki tüm mahallelerden (on beş mahalleden) mahalle nüfusları ile orantılı olarak tesadüfî örneklem yöntemiyle seçilmiştir¹¹. Böylece farklı gelir, eğitim ve yaş grubundaki hanelere ulaşabilmek mümkün olmuştur. Anket, aynı hanedeki eşlere farklı odalarda uygulanmıştır. Bu ise ücretli ve ücretsiz emeğin hane içi dağılımına ilişkin çok daha gerçekçi ve samimi cevapların alınabilmesine olanak sağlamıştır.

Katılımcıların Genel Özellikleri

Tablo 4, katılımcıların genel özelliklerine ilişkin özet bilgiler vermektedir. Alan araştırması sonuçlarına göre, Muğla'da kadın katılımcıların ortalama yaşı 43, erkek

¹⁰ Örneklem büyüklüğü $n = \frac{N(pq)Z^2}{(N-1)E^2 + (pq)Z^2}$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Burada N: araştırmanın içerdiği ana kütle büyüklüğünü; p: incelenecek olayın görülme olasılığını; q: incelenecek olayın görülmemesi olasılığını yani 1-p; Z: belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde Z tablosunda bulunan teorik değeri; E: olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen \pm sapmayı (0,05) simgelemektedir. Söz konusu formüle istinaden minimum örneklem büyüklüğü Muğla ili Menteşe ilçesinin toplam nüfusuna (108.068) göre yüzde 5 hata payında, 383 kişi (yaklaşık 191 çift) olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda toplam 204 evli çifte (408 kişiye) anket uygulanmıştır. Ancak literatür bulgularının da ortaya koyduğu üzere çocuk sahibi olmak hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunu etkileyen önemli bir unsurdur. Bu nedenle çalışma kapsamında çocuklu çiftlerin incelenmesinin hane içi zaman kullanımına ilişkin daha detaylı bilgiler sunacağı düşünüldüğü için evli 204 çiftten çocuk sahibi olan 182'sinin (yaklaşık yüzde 90) verileri dikkate alınmıştır. Söz konusu örneklem büyüklüğü (182 evli ve çocuklu çift) ise yukarıdaki formülden hareketle yüzde 5,13 hata payında ana kütle temsil etmektedir.

¹¹ Mahalle nüfuslarına ilişkin yayınlanmış resmi bir istatistik bulunmadığından, mahallelerden seçilen örneklem büyüklüğü, mahalle muhtarlarından elde edilen son seçmen listesine göre hesaplanmıştır.

katılımcıların ise yaklaşık 47'dir. Bu durum örneklemin çalışma çağındaki çiftlerden oluştuğunu göstermektedir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde kadınların genel eğitim düzeyinin eşlerine kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların büyük bir çoğunluğu lise (69) ve ilkokul mezunu (61) iken, erkek katılımcıların büyük bir çoğunluğu ise lise (58) ve üstü (59) mezunudur.

Evli ve çocuk sahibi olma (özellikle bakıma muhtaç) az gelişmiş ve ataerkil yapının güçlü olduğu ülkelerde kadınların ücretli işgücü piyasasına katılımının önünde önemli bir engeldir. Araştırma kapsamında görüşülen çiftlerden 56'sı bakıma muhtaç çocuklarının olduğunu belirtmişlerdir¹². Elde edilen bulgular, Türkiye verileri ile uyumlu bir şekilde, kadınların işgücüne katılımlarının eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve bakıma muhtaç çocuk sayısının yüksekliği ile bağlantılı olarak oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Kadın katılımcıların yarısı, erkek katılımcıların ise yaklaşık yüzde 19'u herhangi bir ücretli işte çalışmamaktadırlar. İşgücü piyasasına dahil olan kadınların ortalama çalışma süresi yaklaşık 14 yıl iken, erkeklerin 24 yıldır. İşgücü piyasasına katılan kadınların aylık ortalama bireysel gelirleri (1.273 TL) eğitim düzeylerinin ve ortalama çalışma sürelerinin düşüklüğü ile bağlantılı olarak eşlerinin aylık bireysel gelirinden (1.914 TL) daha düşüktür.

¹² Bakıma muhtaç çocuğu olan kadınlardan 28'i (yüzde 50'si) işgücü piyasasına katılmayarak çocuklarına kendilerinin baktıklarını belirtmişlerdir. Bakım çağında çocuğu olan ve işgücü piyasasına katılan kadınların (13) çocuklarına ise çoğunlukla anneleri/kayınvaldeleri bakmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Ek'e bakınız.

Tablo 4: Katılımcıların Genel Özellikleri

	Kadın (182)	Erkek (182)
Yaş	43,0 (25-69)	46,9 (28-76)
<i>Eğitim Durumu</i>		
Okuma-yazma Bilmeyen	1 (0,5)	- (0)
Okur-yazar ama Diploma Yok	1 (0,5)	1 (0,5)
İlkokul	61 (33,5)	41 (22,5)
İlköğretim/Ortaokul Mesleki Ortaokul	11 (6)	23 (12,6)
Lise/Mesleki Lise	69 (37,9)	58 (31,9)
Yüksekokul/ Lisans/Lisansüstü	39 (21,4)	59 (32,4)
Bakıma Muhtaç Çocuğu Olan	56 (30,8)	56 (30,8)
<i>Çalışma Durumu</i>		
Çalışmıyor	91 (50)	34 (18,7)
Çalışıyor	91 (50)	148 (81,3)
Çalışma Süresi (yıl)	14,3	23,8
Bireysel Gelir (Aylık TL)	1272,5	1913,5

Not 1: Açık Öğretim Fakültesi mezunları, lisans mezunları içerisine dâhil edilmiştir.

Not 2: Parantez içerisindeki rakamlar (yaş sütunu hariç) yüzde değerleri göstermektedir. Yaş sütununda parantez içerisinde yer alan rakamlar ise katılımcıların alt ve üst yaş aralıklarını göstermektedir.

Katılımcıların genel özellikleri kısaca özetlendikten sonra çalışmanın gelinen bu aşamasında hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumuna ilişkin alan araştırması bulguları incelenecektir.

Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Alan araştırmasında katılımcılardan bir günde ücretli ve ücretsiz emek kullanımına ne kadar zaman ayırdıklarının ayrıntılı bir dökümü istenmiştir. Böylelikle kadınların ücretli emek ile hane içi ücretsiz emeğin bileşiminden doğan geniş anlamda

yoksulluğu, başka bir deyişle zaman yoksulluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada hane içi ücretli ve ücretsiz emek kullanımında cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın olup olmadığı farklı işgücü piyasası deneyimleri ile farklı eğitim, gelir ve yaş grupları için ayrı ayrı incelenmiştir.

Farklı İşgücü Piyasası Deneyimlerine Göre Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Tablo 5, işgücü piyasasına dahil olan ve olmayan katılımcıların hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumlarını göstermektedir. Ücretli emek, katılımcıların işgücü piyasasında ücret karşılığında bir günde kaç saat çalıştığını ifade ederken, ücretsiz emek ise ücretsiz aile işçiliği, ev işleri (bulaşık, çamaşır, ütü, temizlik, yemek gibi) ile bağımlı hane üyelerinin (çocuk, hasta, yaşlı, engelli) bakımı için harcanan zamanın toplamından oluşmaktadır.

Ücretli ve ücretsiz emeğin hane içi dağılımına ilişkin genel durum incelendiğinde, erkeklerin emek sunumunun daha ziyade ücretli (07:52), kadınların ise ücretsiz (05:41) olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kadınlar eşlerinden yaklaşık 4 saat (3,6 kat) daha uzun süre ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadırlar. Söz konusu bulgu ulusal ve uluslararası literatür sonuçlarını desteklemektedir. Erkekler ise eşlerinden yaklaşık 4,5 saat (2,4 kat) daha fazla ücretli emek sunmaktadırlar. Ücretli ve ücretsiz emeğin hane içerisinde dağılımda yaşanan söz konusu eşitsizlikler, kadınlar açısından gelir yoksulluğu yanında zaman yoksulluğuna da neden olmaktadır.

Katılımcıların çalışma durumuna göre ücretli ve ücretsiz emek sunumları incelendiğinde ise, kadınların işgücü piyasasına katılsalar bile, hane içinde cinsiyete dayalı iş bölümünün bir sonucu olarak işgücü piyasasına katılan eşlerinden yaklaşık 4 saat daha fazla ücretsiz emek sunumunda buldukları görülmektedir. İşgücü piyasasına katılan kadınların ücretli emek sunumlarına (06:35) ilaveten üzerlerindeki ücretsiz emek yükü (05:31) dikkate alındığında (çifte mesai toplamı yaklaşık 12 saat) zaman yoksulluğunun en yüksek olduğu grubun çalışan kadınlar olduğunu söylemek mümkündür. Bu bulgu çalışan kadınların yaşamış olduğu zaman yoksulluğunu gözler önüne sermekte ve bu anlamda ulusal ve uluslararası literatür bulgularını desteklemektedir.

İşgücü piyasasına katılan kadınlar hane içi sorumlulukları nedeniyle eşlerine göre yaklaşık 3 saat daha az ücretli emek sunumunda bulunmaktadırlar. İşgücü piyasasına katılmayan kadınlar ise işgücü piyasasına katılmayan erkeklerden yaklaşık 2,7 kat daha uzun süre (3,5 saat) ücretsiz emek sunmaktadırlar.

Tablo 5: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu: Farklı İşgücü Piyasası Deneyimlerine Göre, Saat

	Toplam		İşgücü Piyasasına Katılan		İşgücü Piyasasına Katılmayan	
	Kadın (182)	Erkek (182)	Kadın (91)	Erkek (148)	Kadın (91)	Erkek (34)
<i>Ücretli Emek</i>	03:20	07:52	06:35	09:35	00:00	00:00
<i>Ücretsiz Emek</i>	05:41	01:36	05:31	01:26	05:52	02:13
<i>Ücretsiz aile işçiliği</i>	00:52	00:32	01:23	00:24	00:22	01:05
<i>Ev işleri</i>	02:58	00:20	02:23	00:16	03:32	00:40
<i>Çocuk/yaşlı/engelli bakımı</i>	01:51	00:43	01:45	00:46	01:58	00:28
<i>Diğer zaman</i>	14:59	14:32	11:54	12:59	18:08	21:47
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Farklı Eğitim Düzeylerine Göre Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Farklı eğitim düzeylerine sahip katılımcıların ücretli ve ücretsiz emek sunumlarını gösteren Tablo 6'ya göre¹³, kadınlar arasında en az süre ücretli emek sunumunda bulunanlar (1 saat 10 dakika ile) ilkököl mezunu olanlarken; en uzun süre ücretli emek sunumunda bulunanlar ise (yaklaşık 5,5 saat ile) lise üstü (yüksekokul/lisans/lisansüstü) eğitim düzeyine sahip olan kadınlardır. Kadınların ücretli emek sunumları eğitim düzeyleri arttıkça giderek artarken; ücretsiz emek sunumları sürekli olmasa da azalmaktadır. Yine kadınların ücretli emek sunumları ile ücretsiz emek sunumları arasındaki hem mutlak, hem de oransal farklılığın en yüksek olduğu eğitim düzeyi ilkökölken; en düşük olduğu eğitim düzeyi yüksekokul/lisans/lisansüstüdür. Başka bir ifadeyle ilkököl mezunu kadınlar ücretli emek sunumlarından yaklaşık 6 kat (5 saat) daha fazla ücretsiz emek sunumunda bulunurlarken, yüksekokul/lisans/lisansüstü mezunu kadınların ise ücretli ve ücretsiz emek sunumları neredeyse birbirine eşittir. Erkeklerin ücretsiz emek sunumları ise eğitim düzeyleri arttıkça artmaktadır. Bu durumu erkeklerin eğitim düzeyleri arttıkça hane içinde toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün keskin çizgilerinin değişime uğraması ve erkeklerin kadınlarla ücretsiz emek yükünü paylaşma eğilimlerinin artmaya başlaması şeklinde yorumlamak mümkündür. Ancak yine de kadınlar hangi eğitim düzeyine sahip olursa olsunlar, eşlerinden daha fazla ücretsiz ve daha az ücretli emek sunumunda bulunmaktadırlar.

¹³ Okuryazar olmayan (1) ve okuryazar olmasına rağmen herhangi bir diploması olmayan (2) katılımcı sayısı oldukça az olduğu için ayrıca incelenmemiştir.

Tablo 6: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu: Farklı Eğitim Düzeylerine Göre, Saat

	İlkokul		İlköğretim/ Ortaokul/ Mesleki Ortaokul		Lise/ Mesleki Lise		Yüksekokul/ Lisans/ Lisansüstü	
	Kadın (61)	Erkek (41)	Kadın (11)	Erkek (23)	Kadın (69)	Erkek (58)	Kadın (39)	Erkek (59)
<i>Ücretli Emek</i>	01:10	08:06	02:38	09:19	04:10	06:44	05:37	08:11
<i>Ücretsiz Emek</i>	06:06	01:09	06:25	01:20	05:20	01:19	05:35	02:20
Ücretsiz aile işçiliği	01:04	00:13	02:38	00:39	00:56	00:34	00:00	00:41
Ev işleri	03:35	00:19	02:30	00:16	02:46	00:16	02:27	00:29
Çocuk/ yaşlı/ engelli bakımı	01:26	00:37	01:16	00:26	01:38	00:29	03:08	01:10
<i>Diğer zaman</i>	16:44	14:45	14:57	13:21	14:30	15:57	12:48	13:29
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Not: Eğitim düzeylerinin sınıflandırılmasında TÜİK zaman kullanımı araştırmasındaki sınıflandırılma referans alınmıştır.

Farklı Gelir Düzeylerine Göre Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Tablo 7, katılımcıların ücretli ve ücretsiz emek sunumunda geçirmiş oldukları kişi başına ortalama süreyi beş farklı hanehalkı aylık gelir grubuna göre göstermektedir. Tabloya göre, her gelir düzeyinde kadınların ücretsiz emek sunumu eşlerinden daha fazla iken, ücretli emek sunumu ise daha azdır. En düşük gelir grubundaki kadınlar eşlerinden yaklaşık ortalama 6,5 saat (5,3 kat); yüksek gelir grubundaki kadınlar ise yaklaşık ortalama 4 saat (3 kat) daha fazla ücretsiz emek sunmaktadırlar. En düşük gelir grubundaki erkekler eşlerinden yaklaşık ortalama 6 saat (7 kat), en yüksek gelir grubundaki erkekler ise yaklaşık ortalama 4 saat (2 kat) daha fazla ücretli emek sunumunda bulunmaktadır.

Yine hanehalkının aylık gelir düzeyi arttıkça kadınların ücretli emek sunumları artmaktadır. Başka bir şekilde yorumlanacak olursa, kadınların ücretli emek sunumları arttıkça hanehalklarının gelir düzeyi artmaktadır. Bu durum hanehalkı ve dolayısıyla ülke refahının artmasında kadınların ücretli emek sunumlarının önemini ortaya koymaktadır.

Gelir düzeyi arttıkça kadınların ücretli ve ücretsiz emek sunumları arasındaki mutlak ve oransal farklılık giderek azalmaktadır. En düşük gelir grubundaki

hanelerde yaşıyan kadınlar en uzun süre ücretsiz emek sunumunda (yaklaşık 8 saat) ve neredeyse en kısa süre (1 saat) ücretli emek sunumunda bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle ücretli ve ücretsiz emek sunumları arasında mutlak olarak 7 saat, oransal olarak ise 8 kat fark bulunmaktadır. Aylık 3.181 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip hanelerde yaşıyan kadınlar ise ücretli emek sunumlarından yaklaşık 1 saat (1,2 kat) daha fazla ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadır.

Tablo 7: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu: Farklı Gelir Düzeylerine Göre, Saat

	Gelir Grubu TL									
	0-1.080		1.081-1.550		1.551-2.170		2.171-3.180		3.181+	
	Kadın (9)	Erkek (10)	Kadın (26)	Erkek (21)	Kadın (31)	Erkek (34)	Kadın (54)	Erkek (55)	Kadın (62)	Erkek (62)
<i>Ücretli Emek</i>	01:00	07:06	00:53	07:25	02:25	08:14	03:45	07:06	04:46	08:35
<i>Ücretsiz Emek</i>	07:56	01:30	05:14	01:27	05:31	01:12	05:39	01:37	05:39	01:50
Ücretsiz aile işçiliği	02:20	00:00	00:32	00:46	01:23	00:30	00:30	00:22	00:52	00:43
Ev işleri	03:16	00:39	03:04	00:21	03:13	00:10	03:04	00:16	02:38	00:26
Çocuk/yaşlı/engelli bakımı	02:20	00:51	01:38	00:20	00:55	00:32	02:05	00:59	02:09	00:41
<i>Diğer zaman</i>	15:04	15:24	17:53	15:08	16:04	14:34	14:36	15:17	13:35	13:35
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Not 1: Gelir düzeylerinin sınıflandırılmasında TÜİK zaman kullanımı araştırmasındaki sınıflandırılma referans alınmıştır.

Not 2: Aynı hanede yaşamlarına rağmen aynı gelir sınıflandırılmasında yer alan kadın ve erkek katılımcıların sayısının birbirinden farklı olması (maksimum 5 sayı fark bulunmaktadır) katılımcıların toplam hane gelirine ilişkin beyanlarındaki küçük farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Farklı Yaş Gruplarına Göre Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu

Araştırma kapsamında hane içi ücretli ve ücretsiz emeğin dağılımı farklı yaş gruplarına göre de incelenmiştir. Bu amaçla oluşturulan Tablo 8'e göre, erkek katılımcıların ücretli emek sunumlarının (yaklaşık 10,5 saat ile) en fazla olduğu yaş aralığı 25-34 yaş aralığıdır ve bu yaş aralığından sonra ücretli emek sunumları giderek azalmaktadır. Kadınların en uzun süre ücretli emek sunumunda buldukları (yaklaşık 5 saat) yaş aralığı ise 35-44 yaş aralığıdır ve söz konusu yaş aralığından sonra ücretli emek sunumları giderek azalmaktadır.

Kadınların en uzun süre ücretsiz emek sunumunda buldukları; ücretli ve ücretsiz emek sunumları arasındaki farkın en fazla olduğu yaş aralığı 25-34 yaş aralığıdır. Bu dönem kadınların yeni evlenip çocuk sahibi oldukları döneme denk gelmektedir¹⁴. 25-34 yaş aralığındaki kadınların ücretsiz emek sunumu içerisinde en uzun süre çocuk bakımına (04:02) aittir. Bu bulgular, evlilik ve çocuk sahibi olma ile kadınların ücretli ve ücretsiz emek sunumları arasında belirgin bir bağlantı bulunduğunu görüşünü desteklemekte; Memiş ve diğerlerinin (2012) çalışmalarında kadınların "ev kadınlaştırılması" adını verdikleri bir duruma işaret etmektedir.

¹⁴ Kadın katılımcıların ortalama ilk evlilik yaşı 21,4 ilk doğum yaşı ise 23,1'dir.

Tablo 8: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu: Farklı Yaş Gruplarına Göre, Saat

	25-34		35-44		45-54		55-64		65+	
	Kadın (35)	Erkek (24)	Kadın (74)	Erkek(54)	Kadın (43)	Erkek (55)	Kadın (29)	Erkek (41)	Kadın (1)	Erkek (8)
<i>Ücretli Emek</i>	03:48	10:28	05:01	09:50	01:58	08:51	00:33	03:16	00:00	03:22
<i>Ücretsiz Emek</i>	07:26	01:59	05:22	01:39	05:31	00:49	04:30	02:15	07:00	01:52
Ücretsiz aile işçiliği	00:56	00:01	00:35	00:15	01:43	00:24	00:16	01:11	00:00	01:30
Ev işleri	02:28	00:25	02:47	00:19	02:58	00:14	03:49	00:28	07:00	00:22
Çocuk/yaşlı/engelli bakımı	04:02	01:33	02:00	01:05	00:50	00:11	00:25	00:36	00:00	00:00
<i>Diğer zaman</i>	12:46	11:33	13:37	12:31	16:31	14:20	18:57	18:29	17:00	18:46
TOPLAM	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00

Not: TÜİK yaş grupları sınıflandırılması temel alınmıştır. Ancak örneklemede 15-24 yaş arası katılımcı bulunmadığı için çalışma çağını içeren söz konusu yaş aralığına ilişkin bir gruptandırılmaya gidilmemiştir.

Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumuna İlişkin Ataerkil Düşünce

Çalışma kapsamında, kadınların ücretli emek sunumunda yaşadıkları cinsiyet eşitsizliklerinin ve işgücü piyasasına katılsalar bile hane içi ücretsiz emek yükünün önemli bir kısmını üstlenmelerinin açıklayıcısı olan ataerkil düşünce yapısının sırasıyla eğitim, gelir ve yaş düzeyinden etkilenip etkilenmediğini ortaya koymak amacıyla Tablo 9, Tablo 10 ve Tablo 11’de yer alan dokuz temel yargıya ilişkin katılımcıların görüşleri alınmıştır.

Hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumuna ilişkin ataerkil düşünce yapısının eğitim düzeyinden nasıl etkilendiğini gösteren Tablo 9’a göre genel olarak, ataerkil yapının güçlü olduğu bir ülkeden bekleneceği üzere, kadınlara kıyasla daha fazla sayıda erkek (i) kadınların ev dışında çalışmaması gerektiğini; (ii) erkeklerin toplumdaki önyargılar nedeniyle eşlerinin çalışmasına izin vermeyebileceğini; (iii) kadın için eşinin işinde yükselmesine yardım etmenin daha önemli olduğunu; (iv) çalışan kadınların çocuklarıyla sıcak ve sağlam bir ilişki kuramayacağını düşünmektedir. Evin idaresinin kadının görevi olduğunu ve çalışan kadına eşinin ev işlerinde yardım etmesi gerektiğini ifade eden kadınların sayısı ise erkeklerden daha fazladır.

Ataerkil yapı, “erkek çocuğunu okula göndermek daha önemlidir”, “kız çocukları ne kadar erken evlendirilirse o kadar iyidir” ve “kız çocuklarının davranışları erkek çocuklarına göre daha fazla kontrol altında tutulmalıdır” gibi düşünceler ile hane içinde çocuklar aracılığıyla yeniden üretilmektedir. İlginç bir şekilde ataerkil yapının yoksullaştırdığı kadınlar da (erkeklerden daha az oranda olmakla birlikte) geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini onaylayan ve ataerkil yapıyı besleyici yargılara katıldıklarını belirterek, kız çocuklarının da bir anlamda kendileriyle aynı kaderi paylaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum ise kadınların ev dışında çalışmasını olumsuzlayan ataerkil düşünce yapısının hane içinde gerek kadınlar gerek erkekler eliyle daha da güçlendiğini göstermektedir (Ekiz Gökmen, 2016b: 300-304). Tablo 9’daki veriler farklı eğitim düzeylerine göre hem oransal, hem de mutlak olarak değerlendirildiğinde ise kadınların ücretli emek sunumunun önünde engel teşkil eden ataerkil düşünce yapısının daha ziyade ilkökul ve ortaokul mezunu olan katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Bu bulgu, ataerkil düşünce yapısının eğitim düzeyiyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Tablo 10 ise, hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumuna ilişkin ataerkil düşünce yapısının gelir düzeyinden etkilenip etkilenmediğini göstermektedir. Söz konusu tabloya göre, kadınların ücretli emek sunumunun önünde engel teşkil eden “kadın ev dışında çalışmamalıdır”; “kadın için, erkeğin işinde yükselmesine yardım etmek daha önemlidir”; “çalışan anne çalışmayan anne kadar çocuklarıyla sıcak ve sağlam bir ilişki kuramaz” ve evin idaresi kadınların görevidir” şeklindeki ataerkil düşünce, daha ziyade aylık ortalama gelir düzeyinin 1550 TL ve altı olduğu hanelerde yaşayan katılımcılarda varlığını hissettirmektedir. “Erkek çocuğunu okula

göndermek daha önemlidir”, “kız çocukları ne kadar erken evlendirilirse o kadar iyidir” ve “kız çocuklarının davranışları erkek çocuklarına göre daha fazla kontrol altında tutulmalıdır” gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini onaylayan ve ataerkil yapıyı besleyici yargılara katılanlar da yine düşük gelir düzeyine sahip hanelerde yaşayan katılımcılardır. Gelir düzeyi düşük hanelerde yaşayanların ücretli emek sunumlarının (özellikle kadınların) daha az ve eğitim düzeyiyle ücretli emek sunumu arasında aynı yönlü bir ilişkili olduğu düşüldüğünde; ataerkil düşünce ile eğitim düzeyi ilişkisi dolaylı olarak bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Ve nihayet hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumuna ilişkin ataerkil düşünce yapısının yaş gruplarından nasıl etkilendiğini ortaya koymak üzere oluşturulan Tablo 11'e göre, kadınların ücretli emek sunumunu olumsuzlayan ataerkil düşünce daha ziyade 55 yaş ve üstü katılımcılara aittir. Bu durum, eğitim düzeyi görece düşük olan yüksek yaş gruplarında erkek egemen kültürün varlığını daha çok hissettirmesinden, genç nesilde ise geleneksel değerlerin değişime uğramaya ve ataerkil yapının giderek kendini daha az hissettirmeye başlamasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 9: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumuna İlişkin Ataerkil Düşünce İle Eğitim Düzeyi İlişkisi

Temel Yargılar	Temel Yargılara Katılanlar									
	Kadın (182)					Erkek (182)				
	Toplam	İlkokul (61)	İlköğretim/Ortaokul/Mesleki Ortaokul (11)	Lise/Mesleki Lise (69)	Y.okul/Lisans/Lisansüstü (39)	Toplam	İlkokul (41)	İlköğretim/Ortaokul/Mesleki Ortaokul (23)	Lise/Mesleki Lise (58)	Y.okul/Lisans/Lisansüstü (59)
Kadın ev dışında çalışmamalıdır.	1	1 (1,6)	- (0)	- (0)	- (0)	23	11 (26,8)	4 (17,4)	6 (10,3)	1 (1,7)
Erkekler toplumdaki önyargılar nedeniyle eşlerinin çalışmasına izin vermeyebilir.	2	- (0)	1 (9,1)	1 (1,5)	- (0)	16	7 (17,1)	3 (13)	6 (10,3)	- (0)
Kadın için, erkeğin işinde yükselmesine yardım etmek daha önemlidir.	72	28 (45,9)	6 (54,6)	28 (40,6)	9 (23,1)	82	24 (58,5)	12 (52,2)	29 (50)	17 (28,8)
Çalışan anne çalışmayan kadar çocuklarıyla sıcak ve sağlam bir ilişki kuramaz.	93	42 (68,9)	6 (54,6)	32 (46,4)	12 (30,8)	107	32 (78,1)	15 (65,2)	37 (63,8)	23 (39)
Evin idaresi kadınların görevidir.	103	45 (73,8)	6 (54,6)	31 (44,9)	19 (48,7)	78	19 (46,3)	12 (52,2)	26 (44,8)	20 (33,9)
Eğer kadın ev dışında çalışıyorsa, eşi ona ev işlerinde yardım etmelidir.	181	61 (100)	11 (100)	68 (98,6)	39 (100)	173	39 (95,1)	22 (95,7)	55 (94,8)	56 (94,9)
<i>Hane İçi Ataerkinin Yeniden Üretimi</i>										
Erkek çocuğunu okula göndermek kız çocuğunu göndermekten daha önemlidir.	4	2 (3,3)	- (0)	1 (1,5)	1 (2,6)	6	2 (4,9)	1 (4,4)	3 (5,2)	- (0)
Kız çocukları ne kadar erken evlendirilirse o kadar iyidir.	2	2 (3,3)	- (0)	- (0)	- (0)	5	3 (7,3)	1 (4,4)	- (0)	- (0)
Kız çocuklarının davranışları daha fazla kontrol altında tutulmalıdır.	66	25 (41)	5 (45,5)	21 (30,4)	14 (35,9)	101	27 (65,9)	14 (60,9)	36 (62,1)	23 (39)

Not: Parantez içerisindeki yüzde değerleri göstermektedir.

Tablo 10: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumuna İlişkin Ataerkil Düşünce İle Gelir Düzeyi İlişkisi

Temel Yargılar	Temel Yargılara Katılanlar											
	Kadın (182)						Erkek (182)					
	Toplam	0-1.080 (9)	1.081-1.550 (26)	1.551-2.170 (31)	2.171-3.180 (54)	3.181+ (62)	Toplam	0-1.080 (10)	1.081-1.550 (21)	1.551-2.170 (34)	2.171-3.180 (55)	3.181+ (62)
Kadın ev dışında çalışmamalıdır.	1	- (0)	1 (3,9)	- (0)	- (0)	- (0)	23	1 (10)	2 (9,5)	11 (32,4)	6 (10,9)	3 (4,8)
Erkekler toplumdaki önyargılar nedeniyle eşlerinin çalışmasına izin vermeyebilir.	2	- (0)	1 (3,9)	1 (3,2)	- (0)	- (0)	16	2 (20)	- (0)	6 (17,7)	4 (7,3)	4 (6,5)
Kadın için, erkeğin işinde yükselmesine yardım etmek daha önemlidir.	72	5 (55,6)	11 (42,3)	15 (48,4)	23 (42,6)	18 (29)	82	8 (80)	12 (57,1)	17 (50)	21 (38,2)	24 (38,7)
Çalışan anne çalışmayan anne kadar çocuklarıyla sıcak ve sağlam bir ilişki kuramaz.	93	7 (77,8)	16 (61,5)	16 (51,6)	33 (61,1)	21 (33,9)	107	5 (50)	13 (61,9)	25 (73,5)	39 (70,9)	25 (40,3)
Evin idaresi kadınların görevidir.	103	4 (44,4)	20 (76,9)	19 (61,3)	29 (53,7)	31 (50)	78	5 (50)	8 (38,1)	14 (41,2)	27 (49,1)	24 (38,7)
Eğer kadın ev dışında çalışıyorsa, eşi ona ev işlerinde yardım etmelidir.	181	9 (100)	26 (100)	31 (100)	53 (98,2)	62 (100)	173	10 (100)	21 (100)	32 (94,1)	51 (92,7)	59 (95,2)
<i>Hane İçi Ataerkinin Yeniden Üretimi</i>												
Erkek çocuğunu okula göndermek kız çocuğunu göndermekten daha önemlidir.	4	- (0)	3 (11,5)	- (0)	- (0)	1 (1,6)	6	- (0)	- (0)	3 (8,8)	3 (5,5)	- (0)
Kız çocukları ne kadar erken evlendirilirse o kadar iyidir.	2	1 (11,1)	1 (3,9)	- (0)	- (0)	- (0)	5	1 (10)	1 (4,8)	3 (8,8)	- (0)	- (0)
Kız çocuklarının davranışları daha fazla kontrol altında tutulmalıdır.	66	6 (66,7)	13 (50)	11 (35,5)	17 (31,5)	19 (30,7)	101	8 (80)	13 (61,9)	22 (64,7)	32 (58,2)	26 (41,9)

Not: Parantez içerisindeki değerler yüzde değerleri göstermektedir.

Tablo 11: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumuna İlişkin Ataerkil Düşünce İle Yaş Grubu İlişkisi

Temel Yargılar	Temel Yargılara Katılanlar											
	Kadın (182)						Erkek (182)					
	Toplam	25-34 (35)	35-44 (74)	45-54 (43)	55-64 (29)	65+ (1)	Toplam	25-34 (24)	35-44 (54)	45-54 (55)	55-64 (41)	65+ (8)
Kadın ev dışında çalışmamalıdır.	1	- (0)	- (0)	- (0)	1 (3,5)	- (0)	23	4 (16,7)	7 (13)	4 (7,3)	6 (14,6)	2 (25)
Erkekler toplumdaki önyargılar nedeniyle eşlerinin çalışmasına izin vermeyebilir.	2	1 (2,9)	1 (1,4)	- (0)	- (0)	- (0)	16	1 (4,2)	6 (11,1)	5 (9,1)	3 (7,3)	1 (12,5)
Kadın için, erkeğin işinde yükselmesine yardım etmek daha önemlidir.	72	12 (34,3)	26 (35,1)	13 (30,2)	20 (69)	1 (100)	82	9 (37,5)	22 (40,7)	23 (41,8)	23 (56,1)	5 (62,5)
Çalışan anne çalışmayan anne kadar çocuklarıyla sıcak ve sağlam bir ilişki kuramaz.	93	18 (51,4)	36 (48,7)	22 (51,2)	16 (55,2)	1 (100)	107	15 (62,5)	35 (64,8)	26 (47,3)	26 (63,4)	5 (62,5)
Evin idaresi kadınların görevidir.	103	20 (57,1)	39 (52,7)	21 (48,8)	22 (75,9)	1 (100)	78	11 (45,8)	21 (38,9)	30 (54,6)	12 (29,3)	4 (50)
Eğer kadın ev dışında çalışıyorsa, eşi ona ev işlerinde yardım etmelidir.	181	35 (100)	74 (100)	42 (97,7)	29 (100)	1 (100)	173	23 (95,8)	49 (90,7)	53 (96,4)	41 (100)	7 (87,5)
<i>Hane İçi Ataerkinin Yeniden Üretimi</i>												
Erkek çocuğunu okula göndermek kız çocuğunu göndermekten daha önemlidir.	4	1 (2,9)	1 (1,4)	1 (2,3)	1 (3,5)	- (0)	6	- (0)	5 (9,3)	- (0)	1 (2,4)	- (0)
Kız çocukları ne kadar erken evlendirilirse o kadar iyidir.	2	- (0)	- (0)	- (0)	2 (6,9)	- (0)	5	- (0)	3 (5,6)	1 (1,8)	1 (2,4)	- (0)
Kız çocuklarının davranışları daha fazla kontrol altında tutulmalıdır.	66	15 (42,9)	25 (33,8)	13 (30,2)	12 (41,4)	1 (100)	101	11 (45,8)	36 (66,7)	28 (50,9)	20 (48,8)	6 (75)

Not: Parantez içerisindeki yüzde değerleri göstermektedir.

Genel Değerlendirme ve Politika Önerileri

Bu çalışma hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunda cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla Muğla ili Menteşe ilçesinde ikamet eden 182 evli ve çocuklu çifte anket uygulanmıştır. Alan araştırması sonuçlarına göre; kadınların ücretli emek sunumları her eğitim, gelir ve yaş düzeyinde eşlerininkinden daha az iken, ücretsiz emek sunumları ise daha fazladır. Kadınlar işgücü piyasasına katılsalar bile, eşlerinden yaklaşık 4 saat daha fazla (3,8 kat) ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadırlar. Çalışan kadınlar üzerindeki ücretli ve ücretsiz emek yükü (çifte mesai), çalışan kadınların gelir yoksulu olmasalar bile zaman yoksulu olduklarını göstermektedir.

Alan araştırması bulgularına göre, kadınların eğitim ve gelir düzeyleri arttıkça ücretli emek sunumları artmakta, ücretsiz emek sunumları ise azalmaktadır. Bu anlamda kadınların eğitim ve gelir düzeylerini arttırmaya yönelik politikaların pazarlık güçlerini arttırarak hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunda yaşadıkları eşitsizliklerin azaltılmasında önemli bir rol oynayacağını söylemek mümkündür. Gelir düzeyinin eğitim düzeyi ile bağlantılı olduğu düşünüldüğünde, kadınların ücretli emek sunumlarını arttırmaya yönelik politikalardan belki de en önemlisi, eğitim düzeylerinin artırılmasıdır. Bu anlamda çocukların özellikle de kız çocuklarının eğitim hakkından yararlanabilmeleri için zorunlu eğitim süresinin kesintisiz 12 yıla çıkartılması önem arz etmektedir. Yine devletin kız çocuklarını okula gönderen ailelere verdiği maddi destek daha da arttırılarak kız çocuklarının okullaşma oranları arttırılabilir.

Araştırma bulgularına göre, kadınların en uzun süre ücretsiz emek sunumunda buldukları; ücretli ve ücretsiz emek sunumları arasındaki farkın en fazla olduğu yaş aralığı 25-34'tir. Kadınların yeni evlenip çocuk sahibi oldukları bir döneme tekabül eden bu yaş aralığında, ücretsiz emek sunumu içerisinde en uzun süre hanehalkı bakımına (çocuk/yaşlı/engelli) aittir. Buradan hareketle, kadınların işgücüne katılım oranlarının arttırılması adına (çocuk) bakım hizmetlerinin kamusal alana yayılması; çocuk bakımı için ücretsiz kreşlerin ve gündüz bakımevlerinin sayısının arttırılması önem arz etmektedir. Bu anlamda mevcut 25522 sayılı Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla, Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik'in değiştirilerek, işyerlerinin çocuk bakımevi açarken sadece kadın sayısını değil, Ecevit (2003b)'in de önerdiği gibi çocuklu erkek sayısını da dikkate alması bu tesislerin sayısının artmasını sağlayacaktır. İlaveten bakım hizmetlerine yapılacak yatırımların kadınların işgücüne katılımını inşaat sektörüne yapılacak aynı miktardaki yatırımdan daha fazla arttırdığını ortaya koyan çalışmaların varlığı (İlkaracan vd, 2015) bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik politikaların önemine işaret etmektedir.

Her ne kadar alan araştırması kapsamında kadınların hane içi bakım yükleri çocuk, engelli ve yaşlı olarak ayrıştırılmasa da kadınların bakım yükü içerisinde

engelli bakımının da önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Ancak bu konudaki politikalar yetersiz ve amaca hizmetten uzaktır. Türkiye’de 2006 yılından beri hane içinde engellilere bakmakla yükümlü olan ve bilfiil engellilerin bakımını üstlenen kişilere (kadınlara) yapılan “evde bakım aylığı” ödemesi kadınları güçlendirmekten ziyade bağımlı kıldıkları koşulların sürdürülmesine neden olmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, piyasada sunulan özel veya kamusal engelli bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin sayılarının artırılması ve sübvansede edilmesi, kadınların hane içi engelli bakımını piyasaya devrederek işgücü piyasasına katılabilmelerine imkan sağlayacaktır.

Çalışma kapsamında ayrıca kadınların ücretli emek sunumunun önünde engel teşkil eden ve hane içi ücretsiz emek yükünün önemli bir kısmını üstlenmelerinin açıklayıcısı olan ataerkil düşünce yapısının eğitim, gelir ve yaş gruplarından etkilenip etkilenmediği incelenmiştir. Buna göre, kadınların ücretli emek sunumlarını olumsuzlayarak “kadının yerinin evi, görevinin de annelik” olduğuna vurgu yapan ataerkil düşüncenin daha ziyade gelir düzeyi düşük (aylık ortalama 1550 TL ve altı) hanelerde yaşayan, ilkökul/ortaokul mezunu olan, 55 yaş ve üstü katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Bu anlamda bireylerin gelir ve eğitim düzeylerinin artırılmasına yönelik politikaların hayati önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Özellikle ataerkil düşüncenin eğitim düzeyiyle olan ilişkisi, sadece kadınların değil, erkeklerin de eğitim düzeylerinin artırılmasına yönelik politikalarla kadınların ücretli emek sunumlarının artırılabilceğinin sinyali vermektedir. Ayrıca erkeklerin eğitim düzeyleri arttıkça ücretsiz emek sunumlarının arttığı düşünüldüğünde, genel bir eğitim seferberliğinin kadınların ücretli emek sunumlarını arttıracığı, ücretsiz emek sunumlarını ise azaltacağı söylenebilir. Yine bu çerçevede okul öncesi dönemde masal kitaplarında, okul çağında ise ders kitaplarında kadınların sadece ev işleri ve çocuk bakımı ile resmedilmemesi, ev içi sorumlulukların tüm hane üyelerine ait olduğu mesajının verilmesi, hane içi ücretli ve ücretsiz emeğin sunumunda yaşanan cinsiyet eşitsizliklerinin ve kadınların yaşamış oldukları zaman yoksulluğunun azaltılabilesinde uzun vadede olmakla birlikte önemli bir rol oynayacaktır.

Bunun haricinde kadınların ücretli emek sunumlarını arttırmak adına çalışma hayatında kadın ve erkek arasında dengeli bir yapı oluşana kadar pozitif ayrımcılıklar uygulanmalı ve pozitif ayrımcılık uygulaması devlet tarafından teşvik edilmelidir. İşveren kadın sayısının az olduğu göz önünde bulundurulduğunda, girişimci kadınların desteklenmesi ve kadınlara yönelik kredi imkânlarının artırılması kadınların ücretli emek sunumlarını arttıracığı gibi işteki durumlarını da iyileştirecektir. Kadınların işgücü piyasasına katılımını sağlamaya veya arttırmaya yönelik tüm bu politikalar, hane içi ücretli ve ücretsiz emek sunumunda yaşadıkları adaletsizliğin azaltılmasında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2002) “Kadınların Emegini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması”, **Praksis**, 10, 159-210.
- Acar Savran, G. Ve Tura Demiryontan, N. (2008) **Kadının Görünmeyen Emegi**, İstanbul: Yordam Yayınları.
- Adaman, F. Ve Keyder, Ç. (2006) *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (31.10.2008).
- Alderman, H., Chiappori, P. A., Haddad, L., Hoddinott, J. Ve Kanbur, R. (1995) “Unitary Versus Collective Models of the Household: Is It Time to Shift the Burden of Proof?”, **World Bank Research Observer**, 10, 1, 1-19.
- Antonopoulos, R. (2008) “The Unpaid Care Work- Paid Work Connection” **The Levy Institute Working Papers**, no: 541, http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_541.pdf (11.05. 2016).
- Antonopoulos, R. Ve Memiş, E. (2010) “Time and Poverty from a Developing Country Perspective”, **The Levy Institute Working Papers**, no: 600.
- Attanasio, O. Ve Lechene, V. (2002) “Tests of Income Pooling in Household Decisions”, **Review of Economic Dynamics**, 5, 720-748.
- Balay, B. (2003) “Bir Başka Yoksulluk: Kadın Yoksulluğu Üzerine”, **Kadın/Woman 2000, Kadın Çalışmaları Dergisi**, 1, 4.
- Becker, G. S. (1991) **A Treatise on the Family**, Enlarged Edition, Harvard University Press.
- Bora, A. (2007) “Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? Yoksulluk, Kadınlar ve Hane”, Erdoğan, N. (der.) **Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 97-133.
- Bourguignon, F., Browning, M., Chiappori, P. A., Ve Lechene, V. (1993) “Intra Household Allocation of Consumption: A Model and Some Evidence from French Data”, **Annalesd’Economieet de Statistique**, 29, 137-156.
- Browning M. Ve Chiappori, P. A. (1998) “Efficient Intra-Housohold Allocations: A General Characterization and Empirical Tests”, **Econometrica**, 66, 6, 1241-1278.
- Buğra, A. (2012) “Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi: Neoliberalizm, Kültürel Muhafazakârlık ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma”, Dedeoğlu S. Ve Elveren, A. Y. (der.) **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 47-69.
- Cihan, A. (2004) “Kadın ve Erkek Grup Arasındaki Eşitsizlik: Diyarbakır ve Çevresi Örnekleme”, **IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye’de Eşitsizlikler Bildiri Kitabı**, Sivas, 157-165.
- Connell, R. W. (1998) **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika**, (çev. C. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Dayıoğlu, M. Ve Başlevent, C. (2012) “Türkiye’de Gelir Dağılıminın ve Yoksulluğun Toplumsal Boyutları”, Dedeoğlu, S. Ve Elveren, A. Y. (der.) **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 127-157.
- Ecevit, Y. (2003a) “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkileri Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, **C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi**, 25, 4, 83-88.
- Ecevit, Y. (2003b) “Women’s Labor and Social Security”, **Bridging the Gender Gap in Turkey: A Mile Stone Towards Faster Socio-Economic Development and Poverty Reduction** içinde, Poverty Reduction and Economic Management Unit: Europe and Central Asia, Washington DC: World Bank, 73-106.
- Ecevit, Y. (2015) “Feminist Sosyal Politika Bağlamında, Türkiye’de Çocuk Bakımı ve Eğitime İki Paradigmadan Doğru Bakmak”, Toksöz, G. Ve Makal, A. (der.) **Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi** içinde, Ankara: İmge Kitapevi, 185-221.
- Ekiz Gökmen Ç. (2017) “Gender-Based Discrimination in the Use of Intra-Household Paid and Unpaid Labor: A Research on Married Couples with Children”, **EconWorld2017, V. International Conference on Economics**, 25-27 Ocak, Roma, İtalya.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2016a) “Farklı Sosyo-Kültürel Yapılarda Evli Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımı Üzerine Bir İnceleme”, **Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK), Beşinci Uluslararası Ekonomi Konferansı**, 20-22 Ekim, Bodrum/Muğla.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2016b) “Hane İçi Ataerki ve Cinsiyet Eşitsizliği Gölgesinde Kadın Yoksulluğu: Mardin-Muğla Örneği”, Yaman, M. Ve Dedeoğlu, S. (der.) **Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi, Neoliberal ve Muhafazakâr Dönem** içinde, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 281-319.
- Ekiz Gökmen, Ç. Ve Gökovaı, U. (2016) “Hane İçine Gizlenen Kadın Yoksulluğu: Muğla-Mardin Örneği”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 43, 1, 157-190.
- EUROFOUND, Avrupa Yaşama ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı, (2008) Aile ve Çocuk Bakım Hizmetleri Konferans Raporu, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2008/67/tr/1/EF0867TR.pdf. (09.12.2016).
- Findlay, J. Ve Wright, R. E. (1996) “Gender, Poverty and the Intra-Household Distribution of Resources”, **Review of Income and Wealth**, 42, 3, 335-351.
- Goldberg, G. S. (2010) “Summary, Synthesis, and Conclusion, Part I: The Poverty of Lone Women, Their Diversity, and Income Sources”, Goldberg, G. S. (der.) **Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course** içinde, New York: Oxford University Press, 266-301.

- Haddad, L. Ve Kanbur, R. (1990) “How Serious is the Neglect of Intra-Household Inequality?”, **The Economic Journal**, 402, 100, 866-881.
- Hattatoğlu, D. (2007) “Küreselleşme (Yeni) Emek Biçimleri, Yoksulluk ve Kadınlar”, **Amargi**, 6, 18-21.
- Heyzer, N. (2006) *Poverty and Women's Work in the Informal Economy*, The Issue of UNIFEM.
<http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/NoeleenHeyzer.pdf> (11.03. 2009).
- Hoddinott, J. Ve Haddad, L. (1991) **Household Expenditures, Child Anthropometric Status and the Intrahousehold Division of Income: Evidence from the Cote d'Ivoire**, Research Program in Development Studies Discussion Paper 155.
- İlkkaracan, İ., Kijong K. Ve Kaya, T. (2015) **Sosyal Bakım Hizmetlerine Kamu Yatırımlarının İstihdam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yoksulluğa Etkileri: Türkiye Örneği**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi ve Levy Enstitüsü, İstanbul: İmak Ofset.
- Jato, M. N. (2004) **Gender-Responsive Programming for Poverty Reduction**, United Nations Population Fund (UNFPA) Technical Paper.
- Joekes, S. (1998) “Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadının Statüsü: Türkiye İçin Dersler”, Özbay, F. (der.) **Küresel Pazar Açısından Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişimler: Türkiye Örneği** (çev. T. Güney), içinde, İstanbul: TAKAV Matbaacılık A.Ş. İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı ve T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 5-30.
- Kakwani, N. Ve Son, H. H. (2006) *Women's Earning Power and Wellbeing*, UNDP, International Poverty Centre, 19, <http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager19.pdf>(11. 10.2010).
- Karabıyık, İ. (2012) “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 32, 1, 231-260.
- Kardam, F. Ve Alyanak, İ. (2002) “Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yolları”, Erdost, G. (der.) **Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri** içinde, Ankara: Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri, 209-223.
- Kızılırmak, B. Ve Memiş, E. (2009) “The Unequal Burden of Poverty on Time Use”, **The Levy Institute Working Paper**, no.572.
- Kimoto, K. Ve Hagiwara, K. (2010) “Feminization of Poverty in Japan: A Special Case?”, Goldberg, G. S. (der.) **Poor Women in Rich Countries: The Feminization of Poverty over the Life Course** içinde, New York: Oxford University Press, 202-230.
- Kiren Gürler, Ö. Ve Üçdoğruk, Ş. (2007) “Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayrıştırma Yöntemiyle Uygulanması”, **Journal of Yaşar University**, 2, 6, 571-589.

- Lancaster, G. Ve Ray, R. (2002) “Tests of Income Pooling on Household Budget Data: The Australian Evidence”, **Australian Economic Papers**, 41, 99-114.
- Lundberg, S., Pollak, R. A. Ve Wales, T. J. (1997) “Do Husbands and Wives Pool Their Resources? Evidence from the United Kingdom Child Benefit”, **The Journal of Human Resources**, 32, 3, 463-480.
- Memiş, E., Öneş U. Ve Kızılırmak, B. A. (2012) “Kadınların Ev-Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emegın Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi”, Dedeoğlu, S. Ve Elveren, A. Y. (der.) **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 159-182.
- Öneş, U., Kızılırmak, B. Ve Memiş, E. (2015) “Türkiye’de Yoksulluk ve Hane İçi İş Zamanı Dağılımı: Analiz ve Politika Önerileri”, Dedeoğlu, S. Ve Elveren, A. Y. (der.) **2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet** içinde, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 123-146.
- Palaz, S. (2002) “Discrimination against Women in Turkey: A Review of the Theoretical and Empirical Literature” **Ege Akademik Bakış**, 2, 1, 103-114.
- Paull, G. (2006) “The Impact of Children on Women’s Paid Work”, **Fiscal Studies**, 27, 4, 473-512.
- Phipps, S. A. Ve Burton, P. S. (1998) “What’s Mine is Yours? The Influence of Male and Female Incomes on Patterns of Household Expenditure”, **Economica**, 65, 260, 599-613.
- Sallan Gül, S. (2005) “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması,” **Amme İdaresi Dergisi**, 38, 1, 25-45.
- Selim, R. Ve İlkaracan, İ. (2002) *Gender Inequalities in the Labor Market in Turkey: Differentials in Wages, Industrial & Occupational Distribution of Men and Women*, <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbbar/erc2002/pdf/P405.pdf> (05.12.2009).
- Sen, A. (1985) “A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Reply to Professor Peter Townsend”, **Oxford Economic Papers**, 37, 4, 669-676.
- Sen, A. (2004) *Özgürlükle Kalkınma* (çev. Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şener, Ü. (2009) **Kadın Yoksulluğu**, TEPAV Değerlendirme Notu, TEPAV.
- Thomas, D. (1990) “Intra-Household Resource Allocation: An Inferential Approach”, **The Journal of Human Resources**, 25, 4, 635-664.
- Thomas, D. (1992) “The Distribution of Income and Expenditure within the Household”, **Annalesd’Economieet de Statistique**, 29, 109-136.
- Thomas, D. Ve Chen, C. L. (1994) *Income Shares and Shares of Income: Empirical Tests of Models of Household Resource Allocations*, RAND Labor and Population Program Working Paper Series, 94-108, <http://www.rand.org/pubs/drafts/2005/DRU705.pdf> (12. 08. 2011).
- Toksöz, G. (2012) “Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emegi”, Dedeoğlu, S. Ve Elveren, A. Y. (der.) **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın** içinde, İstanbul: İletişim Yayınları, 159-182.

- TÜİK (2009) “Yoksulluk Çalışması”,
www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=23&ust_id=7 (05.10.2010).
- TÜİK (2013) “Seçilmiş Göstergelerle Muğla 2013”, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/MUGLA.pdf> (27.09.2017).
- TÜİK (2015a) “İstatistiklerle Kadın 2014,” Haber Bülteni, Sayı: 18619 www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=18619 (19.08.2015).
- TÜİK (2015b) “Faaliyet Türüne, Cinsiyete ve Çalışma Durumuna Göre Kişi Başına Ortalama Faaliyet Süresi, 2014-2015”, Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627> (11.03.2016).
- TÜİK (2015c) “Faaliyet Türüne, Cinsiyete ve Eğitim Durumuna Göre Kişi Başına Ortalama Faaliyet Süresi, 2014-2015”, Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627> (11.03.2016).
- TÜİK (2015d) “Faaliyet Türü ve Hanehalkının Aylık Gelir Grubuna Göre Kişi Başına Ortalama Faaliyet Süresi, 2014-2015”, Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627> (11.03.2016).
- TÜİK (2017) Aile Yapısı Araştırması 2016, Haber Bülteni, Sayı 21869, <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=21869> (04.05.2017).
- UN Women, (2015) *Facts and Figures: Economic Empowerment*, <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/economic-empowerment/facts-and-figures> (02.10.2017).
- Ünlütürk Ulutaş, Ç (2009) “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek”, **Çalışma ve Toplum**, 2, 25-40.
- World Bank, (2015) World Development Indicators (WDI): Labor Force Structure. <http://wdi.worldbank.org/table/2.2> (19.08.2015).

EK: Çocuğunuz Bakıma Muhtaçsa (Hasta, Küçük ya da Engelli) Kim Bakıyor?

Kendi	28 (50)
Kreş	6 (10,7)
Bakıcı	7 (12,5)
Anne/Kayınvalide	13 (23,2)
Diğer ⁽¹⁾	2 (3,6)
Toplam	56

⁽¹⁾ Diğer akrabalar, kız kardeş, eşle birlikte vardiyalı olarak ve evde kim müsaitse ifadelerini içermektedir.

Not: Parantez içerisindeki rakamlar yüzde değerleri göstermektedir.